

УДК 336.64

Теоретичні аспекти управління ліквідністю та діловою активністю підприємства

Насібова О.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Харківського інституту фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

Папуцин В.М.

студент
Харківського інституту фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

Статтю присвячено дослідженню економічної сутності ліквідності та ділової активності як найважливіших характеристик фінансово-економічної діяльності суб'єктів господарювання в умовах ринкової економіки. Проведено аналіз наукових підходів закордонних і вітчизняних авторів стосовно трактування понять «ліквідність», «ділова активність». Виокремлено різновиди ліквідності та рівні ділової активності. Визначено та систематизовано фактори впливу на ліквідність та ділову активність суб'єктів господарювання.

Ключові слова: ліквідність підприємства, абсолютна ліквідність, відносна ліквідність, ліквідність активів, ліквідність балансу, ділова активність підприємства.

Насібова О.В., Папуцин В.М. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ ЛИКВИДНОСТЬЮ И ДЕЛОВОЙ АКТИВНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена исследованию экономической сущности ликвидности и деловой активности как важнейших характеристик финансово-экономической деятельности субъектов хозяйствования в условиях рыночной экономики. Проведен анализ научных подходов зарубежных и отечественных авторов относительно трактовки понятий «ликвидность», «деловая активность». Выделены разновидности ликвидности и уровни деловой активности. Определены и систематизированы факторы влияния на ликвидность и деловую активность субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: ликвидность предприятия, абсолютная ликвидность, относительная ликвидность, ликвидность активов, ликвидность баланса, деловая активность предприятия.

Nasibova O.V., Paputsyn V.M. THEORETICAL ASPECTS OF LIQUIDITY MANAGEMENT AND BUSINESS ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

The article is devoted to the study of the economic essence of liquidity and business activity as the most important characteristics of financial and economic activity of economic entities in a market economy. The analysis of scientific approaches of foreign and domestic authors concerning the interpretation of the concepts of "liquidity", "business activity" is carried out. The varieties of liquidity and business activity levels are singled out. The factors influencing the liquidity and business activity of business entities are determined and systematized.

Keywords: liquidity of the enterprise, absolute liquidity, relative liquidity, liquidity of assets, liquidity of the balance, business activity of the enterprise.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах господарювання перед кожним економічним суб'єктом постає питання необхідності безперервного підвищення економічного потенціалу, що потребує дотримання вимог ліквідності та ділової активності, посилення факторів їх подальшого зростання для забезпечення власної фінансової безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу дослідженню ефективного управління ліквідністю та діловою активністю підприємства приділяли у своїх працях вітчизняні та

зарубіжні науковці: Н.В. Тарасенко, В.І. Іваненко, М.А. Болюх, Є.В. Мних, В.М. Мельник, Л.А. Бернстайн, Ю. Брігхем, Т.П. Карлін, А.Р. Макмін, В.В. Ковальов, М.М. Крейніна, М.С. Абрютіна, А.В. Грачов, Е.І. Уткін, А.Д. Шеремет, Р.О. Костирко, М. Денисенко, В. Шкардун, Н. Ковпак, М.Д. Білик, О.В. Павловська, Д.А. Аакер, Е.Дж. Долан та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Залишається недостатньо висвітленою проблема розгляду ділової активності та ліквідності підприємств як особливої категорії соціально-економіч-

них відносин, що зумовлює актуальність дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – аналіз та уточнення підходів до визначення сутності категорій «ліквідність» та «ділова активність», удосконалення характеристики термінів

Виклад основного матеріалу дослідження. Невід'ємними поняттями ринкової економіки є «ліквідність» та «ділова активність».

Щодо етимології терміна «ліквідність» (від латинського liquidus – текучий, рідкий), то в буквальному значенні він означає легкість реалізації, продажу, перетворення цінностей у грошові кошти.

Термін «ліквідність» походить від терміну «ліквідитет», який був запозичений із німецької мови на початку ХХ ст. Так, «ліквідитет» розуміли як рівновагу груп статей активу і пасиву балансу, які мають приблизно однакові терміни оплати. У балансі розрізняли три ступені (ранги) ліквідитета. До першої групи за пасивом належали поточні рахунки, безтермінові вклади, неоплачені перекази, рахунки лоро; в активі цієї групи рахунків були каса, рахунки ностро, враховані короткотермінові векселі, трати і девізи. До другої групи належали: за пасивом – термінові вклади, за активом – процентні цінні папери, термінові кредити. До третьої групи належали всі інші рахунки активу і пасиву.

За часів Радянського Союзу поняття «ліквідність» уважалося таким, що властиве лише капіталістичній системі господарювання, де можливі кризові потрясіння. Зокрема, ліквідність у науковій літературі розглядали як: здатність капіталістичних фірм виконувати свої платіжні зобов'язання перед кредиторами; оборотність матеріальних цінностей і різних видів фіктивного капіталу в готівковій гроші, тобто ліквідність – це властивість активів господарського суб'єкта, зокрема їх рухливість, мобільність, яка полягала в здатності швидко перетворюватися в готівкові кошти.

У сучасній економічній літературі термін «ліквідність» має широкий спектр застосування і характеризує абсолютно різні об'єкти економіки. Крім вже наведених визначень, він використовується в поєднаннях з іншими поняттями, які стосуються як конкретних об'єктів економічного життя (товар, цінний папір), так і суб'єктів національної економіки (банк, підприємство, ринок), а також для визначення характерних рис діяльності економічних суб'єктів (баланс підприємства, баланс банку).

Поняття ліквідності використовують у сучасній економічній науці здебільшого як показник фінансового аналізу, що характеризує здатність інвестора в будь-який момент продати актив за певною номінальною ціною з коротким повідомленням і за мінімальних витрат.

Ліквідність – це також можливість використання активу як засобу платежу і здатність активу зберігати свою номінальну вартість незмінною.

Для сучасних теоретичних та емпіричних підходів характерним є розширення змісту поняття «ліквідність», подання її як здатності фінансових ринків або загальної величини ліквідних активів фінансового простору. Визначення поняття ліквідності представлено в табл. 1.

Ліквідність – це найважливіший показник фінансового стану підприємства, сутність якого проявляється у можливості в будь-який момент розрахуватися зі своїми зобов'язаннями за допомогою майна, яке є на балансі. Швидкість перетворення активів у грошові кошти і погашення боргів (заборгованості перед постачальниками, банком, бюджетом, позабюджетними централізованими фондами та робітниками) визначається рівнем ліквідності підприємства.

Розрізняють поняття майнової (абсолютної) ліквідності та фінансової (відносної) ліквідності. Майнова (абсолютна) ліквідність означає здатність активу трансформуватися у кошти. Фінансова (відносна) ліквідність означає готовність і спроможність підприємства виконувати свої зобов'язання у повному обсязі й у встановлені кредитною угодою строки. Це визначається політикою підприємства щодо збереження ліквідності, основне завдання якої – уникнення неліквідності та неплатоспроможності завдяки пошуку в необхідних обсягах резервів коштів та інших ліквідних активів.

При цьому слід розрізняти ліквідність балансу, ліквідність активів та ступінь ліквідності (рис. 1).

Таким чином, ліквідність підприємства – це умовний термін, що означає наявність у підприємства оборотних коштів у розмірі, теоретично достатньому для погашення короткострокових зобов'язань хоча б і з порушенням строків погашення, передбачених контрактами; іншими словами, підприємство ліквідне, якщо його оборотні активи формально перевищують короткострокові зобов'язання.

Логіка цього поняття виникає з умовного, але досить природного припущення про те,

що в ході поточної діяльності розрахунки за поточними платежами, тобто погашення кредиторської заборгованості, здійснюється за рахунок оборотних активів; іншими словами,

для цієї мети не передбачається розпродажу довгострокових активів.

У науковій літературі триває дискусія відносно ототожнення або підміни поняття пла-

Рис. 1. Різновиди ліквідності

Таблиця 1

Наукові підходи до визначення поняття «ліквідність підприємства»

Автор	Сутність поняття	Ключові слова
А.Н. Азріліян, Є.І. Уткін	спроможність своєчасно виконувати свої боргові зобов'язання; залежить від розміру заборгованості та обсягу ліквідних коштів	своєчасне виконання зобов'язань
В.В. Ковальов [1]	«наявність оборотних коштів у розмірі, теоретично достатньому для погашення короткострокових зобов'язань; формальне перевищення (у вартісній оцінці) оборотних активів над короткостроковими пасивами»	перевищення оборотних активів над короткостроковими пасивами
Т.О. Фролова, М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатов, С.А. Заросило, В.М. Івахненко, Л.А. Лахтіонова	означає здатність цінностей легко перетворюватися в гроші, тобто в абсолютно ліквідні активи, для своєчасного покриття всіх необхідних платежів	здатність легко перетворюватися в гроші
О.С. Філімоненков	полягає у можливості підприємства в будь-який момент розрахуватися за своїми зобов'язаннями (пасивами) за допомогою (за рахунок) майна	розрахунок за своїми зобов'язаннями
Н.В. Тарасенко	спроможність підприємства перетворювати свої активи на гроші без витрати їх ринкової вартості для покриття всіх необхідних платежів в міру настання їх строків на швидкість здійснення цього перетворення	спроможність перетворювати активи на гроші
І.О. Бланк [2]	спроможність окремих видів майнових цінностей бути швидко перетвореними в грошову форму без втрати своєї поточної вартості в умовах складеної кон'юнктури ринку	строк можливого продажу і ризик
Отже, ліквідність – це перевищення оборотних активів над короткостроковими пасивами, що надає можливість підприємству в будь-який момент розрахуватися за своїми зобов'язаннями за допомогою майна, а також спроможність підприємства перетворювати свої активи на гроші без утрати їх ринкової вартості.		

тоспроможності та ліквідності. І.О. Бланк, О.В. Єфімова, В.В. Ковальов ототожнюють поняття платоспроможності та ліквідності. Однак теоретично визначення понять «платоспроможність» та «ліквідність» є не тотожними з огляду на їх практичне застосування.

Ліквідність стосовно економічної системи – це здатність будь-яких активів перетворюватися на гроші, тобто змінювати свою форму в часі, а платоспроможність – це здатність підприємства своєчасно і в повному обсязі провести розрахунки за короткостроковими зобов'язаннями.

Суттєвою ознакою ліквідності є формальне перевищення (у вартісній оцінці) оборотних активів над короткостроковими пасивами. Водночас варто уникати ситуації збереження залишків коштів та інших резервів високоліквідних активів на довгий термін поза виробничим процесом, це призводить до зниження рентабельності виробництва. Про погіршення можливостей ліквідності компанії свідчить збільшення іммобілізації власних обігових коштів та поява неліквідів: простроченої дебіторської заборгованості, векселів одержаних, прострочених тощо. Варто визначити фактори впливу на збільшення та зменшення ліквідності підприємства (табл. 2).

До основних причин, що зумовили розвиток теорії та практики оцінки ділової активності суб'єктів господарювання наприкінці ХХ ст., крім дефіциту ресурсів, слід віднести й необхідність гнучкого та постійного реагування на ринок товарів, попит на які змінюється, і впровадження у виробництво нових конкурентоспроможних ідей на основі

комплексного дослідження використання виробничих та фінансових ресурсів підприємств різних форм власності. Виникнення і розвиток поняття ділової активності діалектично зумовлене та практично виправдане, оскільки у цілому відображає суть змін в економіці, коли гостро постає потреба зіставлення розмірів вкладених ресурсів із проміжними та кінцевими результатами їх використання, що безпосередньо впливає на фінансовий стан суб'єкта господарювання і тісно пов'язане з ним.

Термін «ділова активність» прийшов у вжиток з економічного лексикону зі світової практики у зв'язку з реформуванням економіки й формуванням ринкових відносин, а також у зв'язку з впровадженням широко відомих у різних країнах світу методик аналізу фінансової звітності на основі системи аналітичних коефіцієнтів. Первісне смислове навантаження поняття «ділова активність» стосується властивості людини, яка проявляється в мобільності, заповзятливості, ініціативі.

З позиції соціологів, «ділова активність» – це сукупність дій, що сприяють економічному зростанню організації (у тому числі виробничо-збутової системи) на основі узгодженого розвитку її складників у гармонії із зовнішнім середовищем. Водночас економіка країни може бути представлена як сукупність ділових зусиль окремих господарських суб'єктів. Достатньо часто поняття «ділова активність» використовується в описі стану економіки на тій чи іншій фазі економічного циклу.

У контексті аналізу фінансово-господарської діяльності цей термін розуміють як

Таблиця 2

Фактори впливу на ліквідність підприємства

Фактори збільшення ліквідності	Фактори зменшення ліквідності
– одержання довгострокового кредиту	– погашення довгострокових позик
– інвестування капіталу	– грошові виплати
– прибуток	– збитки
– амортизаційні відрахування	– податки на доход від дооцінки активів
– скорочення дебіторської заборгованості	– збільшення дебіторської заборгованості
– скорочення запасів	– погашення короткострокових кредитів
– повернення наданих позик	– інвестиції в основні кошти
– продаж позаоборотних активів	– використання резервних коштів
Інші фактори	
– якісна структура активів за швидкістю їх трансформації в грошові кошти	
– структура джерел коштів за терміном їх погашення	
– розмір кінцевого фінансового результату підприємства	
– швидкість обертання оборотного капіталу	
– забезпеченість підприємства оборотних капіталом та окремими їх елементами	

поточну виробничу й комерційну діяльність підприємства; у цьому разі словосполучення «ділова активність» являє собою, можливо, не цілком удалий переклад англомовного терміна business activity, який якраз і характеризує відповідну групу коефіцієнтів із системи показників оцінки фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності.

Головними якісними і кількісними критеріями ділової активності підприємства є: широта ринків збуту продукції, включаючи наявність постачань на експорт, репутація підприємства, ступінь плану основних показників господарської діяльності, забезпечення заданих темпів їхнього росту, рівень ефективності використання ресурсів (капіталу), стійкість економічного росту.

Також виділяють широкий та вузький підходи до визначення поняття «ділова активність». У широкому розумінні цей термін означає маркетингове і комерційне просування підприємства за умов залучення максимально можливого ресурсного потенціалу зі спрямуванням усього спектру зусиль. У вузькому ж розумінні ділова активність підприємства означає якість прийнятих управлінських рішень, що характеризується висококваліфікованим менеджментом, повноту

віддачі вкладених зусиль та ефективне використання наявних виробничих та комерційних можливостей.

Для позиціонування ділової активності в системі управління і вибору найбільш ефективних моделей та інструментів до її формування на підприємстві були систематизовані основні підходи до аналізу ділової активності підприємства, які наведені в табл. 3.

Оскільки результати аналізу ділової активності є підґрунтям та вагомим складником у розробленні підходів до забезпечення результативної діяльності суб'єкта господарювання, доцільно під час оцінки його стану виділити рівні ділової активності та притаманні їм виробничо-господарські ситуації, що зумовлюють певні результати фінансово-господарської діяльності підприємства (рис. 2).

Визначення проблемної, а тим більше кризової ситуації під час оцінки стану ділової активності зумовлює необхідність термінового регулювання виробничо-господарської діяльності шляхом прийняття оперативних управлінських рішень.

Слід зауважити, що не тільки наявність і використання ресурсного потенціалу підприємства виступає фактором формування і рівня прояву його ділової активності, а й,

Таблиця 3

Визначення, що характеризують сутність ділової активності підприємства

Автор	Сутність поняття	Ключові слова
Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова[3]	Це комплексна характеристика, яка втілює різні аспекти діяльності підприємства, а тому визначається системою таких критеріїв, як місце підприємства на ринку конкретних товарів, географія ділових відносин, репутація підприємства як партнера, активність інноваційно-інвестиційної діяльності, конкурентоспроможність	комплексна характеристика діяльності, система критеріїв
О.О. Заїкіна, В.В. Ковальов[4]	У широкому розумінні означає весь спектр зусиль, спрямованих на просування підприємства на ринках продукції, праці, капіталу. У вузькому – означає його виробничу та комерційну діяльність, успішність вкладених зусиль, ресурсів, ефективність менеджменту	ринково-орієнтована категорія
О.О. Шеремет [5], В.О. Мец [6]	Зусилля, які підприємство докладає для виходу на ринок продукції, праці, капіталу, а під час аналізу фінансово-господарської діяльності цей термін застосовується для характеристики поточної виробничої і комерційної діяльності	характеристика поточної виробничої і комерційної діяльності
О.А. Гарасюк [7]	Оцінюється сукупністю кількісних і якісних параметрів, серед яких – зростання економічного потенціалу підприємств, обсяги поставок на експорт, імідж підприємства	кількісні й якісні параметри
Отже, ділова активність – це комплексна характеристика діяльності підприємства, яка містить у собі оцінку ступеня напруженості та виконання плану по всіх видах показників діяльності; сукупність зусиль, спрямованих на зростання прибутковості підприємства та його інвестиційної привабливості, пошук можливих резервів підвищення ефективності виробництва, аналіз ефективності використання трудових, нематеріальних та фінансових ресурсів, прагнення лідерства на ринку		

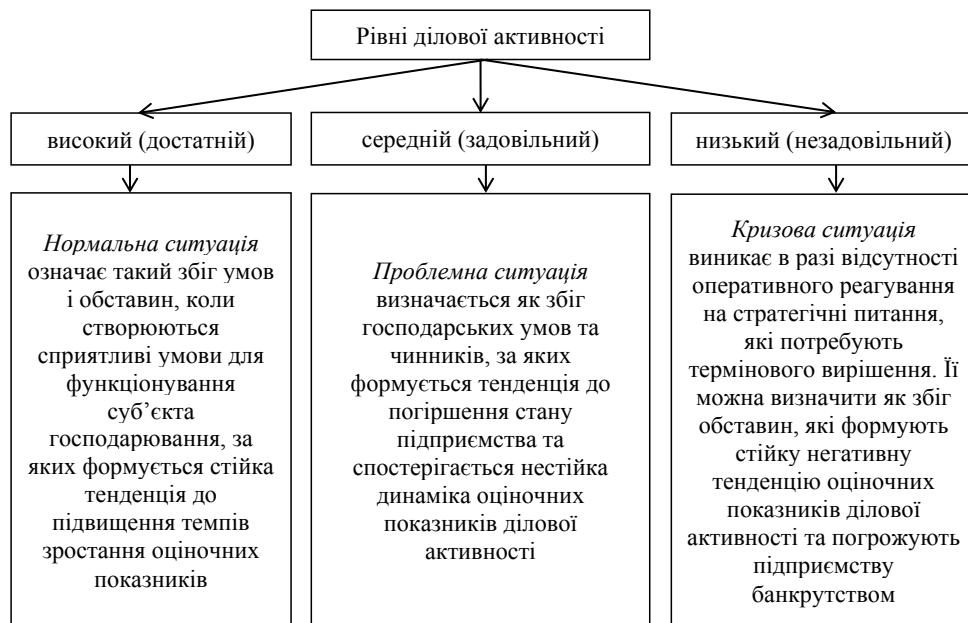

Рис. 2. Різновиди рівнів ділової активності та притаманні їм виробничо-господарські ситуації

навпаки, від рівня і спрямованості прояву ділової активності залежать динаміка й ефективність використання ресурсів підприємства, вибір пріоритетного для підприємства вектора економічної динаміки.

Висновки з цього дослідження. Ділова активність та ліквідність у ході еволюції люд-

ства й світового господарства зазнавала суттєвих якісних змін і відіграла вирішальну роль у його прогресі.

Стабільність фінансового стану та ефективність управління підприємством в умовах фінансової кризи суттєво зумовлюються показниками ділової активності та ліквідності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковалев В.В. Курс фінансового менеджмента / В.В. Ковалев. – М. : Велбі, 2011. – 448 с.
2. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент : [навч. посіб.] / І.О. Бланк. – К. : Ельга, 2008. – 724 с.
3. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент : [навч. посіб.] / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова ; 3-є вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2008. – 483 с.
4. Заїкіна О.О. Роль показників ділової активності в оцінці управління підприємством / О.О. Заїкіна // Харчова пром-ть. – 2008. – № 7. – С. 144–148.
5. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз : [навч. посіб.] / О.О. Шеремет. – К., 2009. – 196 с.
6. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства : [навч. посіб.] / В.О. Мец. – К. : Вища шк., 2003. – 278 с.
7. Гарасюк О.А. Проблеми щодо сутності поняття «ділова активність підприємства» / О.А. Гарасюк // Вісник КТУ. – 2010. – № 22. – С. 63.